XVI ASIR ORTALARINDA OSMANLI DEVLETİNİN TUNA HAVZASI VE AKDENİZ SİYASETLERİ, BUNLAR ARASINDAKİ ALÂKA VE İRTİBAT, MUHTELİF VEÇHELERİ [1]

Prof. TAYYİB GÖKBİLGİN

Osmanlı devletinin Murad II. devrinden itibaren bir Tuna havzası siyaseti mevcut olduğunu kabul etmek lâzımdır. Bu sırada imparatorluğun şimal ve garp hududu Tuna'da tabiî ve sağlam bir sınıra ulaşmakta idi. Tuna'nın ötesinde sarih ve kat'î emeller beslenmese bile, bu, nehir üzerinde mühim stratejik noktaların elde bulundurulmasına, kuvvetli üssül-harekeler temin edilmesine bilhassa ehemmiyet atfedilmekte olduğu, görülür. Fakat XV. asırda bu siyasetin bir cüzü sayılabilecek oları voyvodalıklar meselesi aşağı yukarı bir hâl şekline bağlanmakla beraber, henüz kuvvetli ve merkezî bir Macar kırallığının mevcudiyeti, Tuna'nın şimalinden, Orta Avrupa'ya doğru nüfuz imkânını bahşetmemekte ve bu bölgede Osmanlı devletinin siyaset ve menfaatlerini tervic edecek siyasî bir teşekkül ve heyetin varlığını mümkün kılmamakta idi.

Zaten, ortaçağların hıristiyan Avrupa'ya bir miras ve an'anesi olan Haçlı zihniyeti bütün hayatiyetiyle yaşamaktadır ve genç Türkiye devleti Avrupa siyasetinin bir uzvu olmaktan uzaktır. O, bu devirde etrafa dehşet saçmakta devam eder görünmektedir ve bu telâkki, ancak XVI. asırda zail olmaya başlar. Bu zamanda Avrupa artık iyice anlamıştır ki, Osmanlı devletinin başında, akıncı ve yağmacı bir güruhun reisi değil muntazam ve teşkilâtlı ve devamlı bir devletin hükümdarı vardır ve bu "Büyük Türk" Bizans İmparatoru'nun doğrudan doğruya bir halefidir. Kanunî Sultan Süleyman devrinin başında Belgrad'ın fethi ile devletin "Tuna havzası" siyaseti yeni bir mecraya girmiş ve daha ileri bir merhaleye vasıl olmuştur. Bunu kısa bir fasıla ile takip eden "Muhaç" ise bu siyasette her türlü inisiyatifi tamamen Bâb-ı Âli'nin eline ve Osmanlı devletinin emrine vermiştir. Muhaç zaferini doğuran sebeb ve âmiller, bundan sonraki iç ve dış şartlar ne olursa olsun, Osmanlı devleti, Tuna havzası siyasetinde ve mukdderatında artık birinci mevkiye yükselmiş, merkezî Avrupa ve hattâ bütün Avrupa meselelerinde bir muvazene unsuru hâline gelmiştir. Cevdet Paşa'nın ifadesi ile "Saltanat-ı seniyyenin o zaman aktar-ı garbiyede câri olan nüfuz ve satvetinin teessüsünde" şüphesiz ki, evvelâ devrin hükümdarının şahsiyeti ve yüksek kabiliyeti başta gelmektedir. Filhakika, Kanunî Sultan Süleyman bu vadide seleflerin-

[1] 13. V. 1955 de Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesinde Konferans olarak verildi.

den daha derin bir görüş ve anlayış sahibi olmuş, daha büyük bir iktidar ve iradeyi temsil etmiştir. Fakat, bunun yanında, onun vezir-i âzami İbrahim Paşa'nın hissesini ve rolünü de unutmamak lâzımdır. Ekseriya büyük çapta devlet adamı istihdam etmesini bilen bu pâdişâh, İbrahim Paşa'nın şahsında Avrupa meselelerini seleflerine kıyasla daha kompetan, bu işleri hal ve idare etmekte daha mahir bir vezir bulmuştur. Bu hususta bir kaç vesikayı misâl olarak zikretmek yerinde olur. Meselâ: 1533'-de Avusturya ile yapılan muahedesinden önce kıral Ferdinand'ın başvekili Leonardo, İbrahim Paşa'ya boşnakça bir mektup gönderir ve ona bütün şark memleketlerinin pâdişâhı Sultan Süleyman Han'ın ulu baş veziri, tasarrufunda olan memleketlerin nâzın, hâkimi, kaymakamı diye hitap ederek, onun hakkındaki görüşünü ve telâkkisini belirtir, devrinde umumi olduğu anlaşılan bir hükme işaretle enteresan bir istekte bulunur. Avusturya Başvekili bu mektubun türkçe tercümesinde şöyle diyor: "Hazret-i âlinüzün gerçekliğünü ve merdâneliğünü ve ululuğunu yarar ve benâm ademlerden işidüb dururuz malûmumuz olmuşdur ve hazretlerinüzün eylüklerü âlemeşayi'dür ve efendin yüce pâdişâh hazretlerine ağır kulluklar ve yoldaşlıklar eylemek şânınıza gelmişdür ve arzumuz budur ki hazret-i âlinüzü gözümüzle göremeyüz ama nâm-ı şerifinüzün eyliğünü ve ululuğunu işidüb hazret-i âlinüze muhabbet yolundan selâmlar gönderüb dururuz bunu dahi bilürsüz ki Rim çasârı ve İspanya Kıralı'nın ululuğunu ve benim efendim olan Çeh Kiralı ikisi bile doğmuş karındaşlar olub ve cümle garp caniplerinün memleketlerün dost beyleri olub tasarruflarındadır ve cümle şark memleketleri ve beylikleri cümlesi hazret-i âlinüzün pâdişâhı elinde olub padişahlığını ediyor benüm bilüm ve ma'rifetim böyledir ki eğer hazretlerinizle biz ikimüz araya girüb cümle memleketleri birbiriyle barışdurub ve iki pâdişâh arasında müsalâha idecek olursak ikimiz bile cihan içinde bir ad koruz ki dil ile vasf olunmaz eğer bu veçhile pâdişâhlar arasında müsalâha olmak ve birliğe yetmek müyesser olursa doğmuş karındaşım biki hazret-i âlinüze yalvarub iderüm kim pâdişâh hazretlerinin huzur-ı şerifinden bu husus için mukayyed olub müsalâha olunması babında... mabeyinlerinde barışıklık olub karındaşlıkda ve birlikde olalar.."

Görülüyor ki, Avusturya Başvekili Şarl Kent'i (Karl V., Charles-quint) ve kardeşini Garp hükümdarı,pâdişahı da Şark hükümdarı olarak telâkki etmektedir. İstediği sade iki başvekilin bu hükümdarlar arasında tavassut ederek sulh ve selâhı temin eylemesi ve her ikisinin de bu suretle dünyaya iyi bir nâm bırakmasıdır.

İbrahim Paşa'nın Tuna havzası siyasetini idarede haiz olduğu yüksek vasıf ve salâhiyetleri-ki bu hususta Gritti'yi de hesaba katmak lâzımdır — yine bu sıralarda (Herhalde 1527'de olacak) Macar kırallığına ve Erdel beyliğine getirilen Zapolyai Janos'un gönderdiği ve sadrâzama "Yüce pâdişâhın ulu veziri ve sırdaşı ziyade sevgilü dostumuz" dediği mek-

tubundan da anlamak mümkündür. Fakat, daha karakteristik bir vesika bizzat Şarl Kent'in sulhu müteakip 1534'de İbrahim Paşa'ya Cornelius Dupplicius Schepper vasıtası ile gönderdiği mektupta serdettiği mütalâa ve ifade şeklidir. Bu mektubun yine türkçe tercümesinde İmparator diyor ki:"Çasarınuz ile bu barışıklığı ibtidadan surete getirmeğe siz sebeb oldunuz ve sizin tedbir-i şerif ve rey-i münirinüz ile olub turur". Elçiden sadrâzam hakkında öğrendiği malûmatı da şu suretle ifâde ediyor: "Mezkür elçimiz olan Cornelius hazret-i âlişanınuzun selimliğin ve halimliğin ve fikr ü ferâsetlerün ve idrâk ve dirayetlerün ve güç uğraşlar üzerine vâki olan halkı kanından ne veçhile cedd ü cehd idüb çekindüğün ve akl-ı şeriinüzün zeyrekliğün ve pâk gönlünüz olub ganilik ile hüküm ve hükümet eyledüğün ve ziyade ulu maslahatlar görmeğe kadir olduğun ve cümle halk-ı âlemi esirgemek ile gönlünüz toptolu olduğun ve bu asıl hayır - endişliğün nihayeti olmadığın bir bir takrir eyledi biz dahi hoşça dinleyüb ziyade hazlar eyledük". Şarl Kent'in İbrahim Pafa'dan istediği Ferdinand'la akdedilen müsalâhaya İspanya kiralı ve imparatoru olarak kendisinin de dahil edilmesidir. ' Dostluk üzere yaşamak ve hasımlarımızla elimizden geldiği kadar iyi geçinmek bizim şiarımızdır" demektedir. Fakat Tuna havzasında sulh teessüs ederken Akdeniz'de Osmanlı İmparatorluğu'nun huzur ve asayişini ihlâl edecek vaziyetler tahaddüs etmektedir: Amiral Andrea Doria'nın teçhiz edilerek harekete geçirilmesi, bu arada Koron'un zabt ve tahribi bu cümledendir. Osmanlı ordusu Avusturya'ya karşı karada hâkim duruma geçmeğe muktedir olduğu halde, Akddeniz hâkimiyeti mevzuunda, Akdeniz siyasetinde yeni tedbirler almak ve bu sahada da inisiyatifi elde tutmak ihtiyacındadır. İşte Cezayir Beyi meşhur Barbaros Hayrettin'in doğrudan doğruya devlet hizmetine alınması, Mukaddes Roma Cermen İmparatoru'nun kuvvetli amirali karşısında tecrübeli, daha mahir bir denizciyi ikame etmesi bu zaruretin tabiî bir neticesi olmuştur. Bu suretle de Osmanlı devletinin Tuna havzası siyaseti, Hasburgların Avrupa'da kurdukları hegomonyanın da saik olduğu sebebiyle, Akdeniz sahası ve Akdeniz siyaseti ile birinci defa olarak sıkı sıkıya irtibat peyda etmiştir.

Ayaş ve Lütfi Paşaların sadâreti devrinde vukua gelen Venedik harplerinin Akdeniz siyaseti ile alâkası aşikâr olduğu gibi, bunun, dolayısiyle Tuna havzası siyaseti ile de irtibat ve münasebeti mevcuttur. Bilindiği gibi, Venedik cumhuriyeti Osmanlılarla siyasî münasebetler kuran, bir kaç defa arada ihtilâflar ve uzun harpler zuhur etmesine rağmen siyasî ve ekonomik temaslarını iyi organize eden ilk Akdeniz hükümetlerinden biri idi. Şarkta ehemmiyetli menfaatleri vardı. Asrın başlarında bütün şark limanlarının Osmanlı devleti eline geçmesi, Mora'da bir çok kalelerden mahrum olması prestijine ve ticarî menfaatlerine büyük bir darbe idi ise de hayatî menfaatlerini henüz koruyabilecek durumda idi. Bu vaziyeti epeyce zaman idameye muvaffak da oldu. Fakat, Barbaros'un Osmanlı devleti, hizmetine geçip te bu devleti birinci derecede denizci bir

imparatorluk hâline getirmesi, şimalî Arap - Afrikası'nın sür'atle Türk Afrikası hâline gelmesi ve Akdeniz'de Venedik menfaatlerini haleldar edebilecek ve aynı zamanda hıristiyan olmayan bir devletin sağlam ve istikrarlı hâli onu telâşlandırdı; Tunus hâdiseleri, İspanya sahillerinin Barbaros tarafından tahribi ve Preveze savaşı sıralarında Venedik hükümetini Şarl Kent ve Papalık tarafında cephe tutmaya, yer almaya şevketti. Diğer taraftan gizliden gizliye Fransız Osmanlı aleyhdarı bir siyaset takip ederek, Tuna havzasında Habsburgların tasarruf ve hâkimiyetlerini istikbalde teminat altına alacak, Macar tahtını Ferdinand'a sağlayacak konbinezonlara da iştirak etmek suretiyle (1538 Varadin anlaşması), Osmanlı devletinin her iki saha ve istikametteki siyasetini haleldar etmek istedi. Netice malûmdur: Düşman donanmasına yataklık eden ve Venediğe tabi olan Korfo adasına karşı bir sefer yapıldı, Venedik sahilleri yağma ve tahrip edildi. Ege denizlerdeki bir çok adaları zabtolundu. Barbaros Castel-Novo'yı İspanyol garnizonundan aldıktan sonra Cattaro'daki Venedik kumandanını da teslime davet etti. Gerek bu vaziyet, gerek Şarl Kent'in bu sırada Fransa'ya karşı tasarladığı yeni harp projesi Venediğin işine gelmiyor, İstanbul'a gönderdiği elçi ne kadar gayr-ı müsaid isteklerle karşılaşırsa karşılaşsın azamî fedâkârlık mukabilinde sulh teminine çalışıyordu ki, evvelâ Contarini sonra Badoero (Barbaro) vasıtasiyle bunu temin etti ve Mora'da sahip olduğu son kaleleri, Napoli di Romania ve Malvasia'dan başka bir çok adaları ve harp tazminatı olarak da 300 bin düka mukabilinde sulhu satın aldı (1540).

Tuna havzasında Zapolyai'nin ölümüyle statükonun değişmesi bu seneye Taslamaktadır. Yanoş'un ölümüyle Macar meselesinde Türk hükümetinin noktai nazarı esaslı surette değişmiştir. Pâdişâh, Macar kırallığının Alman İmparatorluğu karşısında, eskiden olduğu gibi, kendi istiklâlini müdafaa edebileceğini artık ümit edemezdi. Bilâkis Habusburgların Macar kırallığı ile ittihad ederek aşağı Tuna'ya kadar inecekleri ve Balkanlardaki Türk topraklarına tecavüz edebileceklerini hesaplıyordu. Eğer Osmanlı devletinin Alman İmparatorluğu ile veya onun bir şubesi ile doğrudan doğruya komşu olması icapediyorsa, Türk hududunun aşağı Tuna'da değil Budin'in şimalinden geçmesi daha faydalı idi.

Türk gayelerini ve hazırlıklarını Ferdinand da biliyordu. Kendisi de Budin'i elde etmek için büyük hazırlıklara girişti. Memleketinin beka ve mevcudiyetini Budin'e sahip olmakla temin edebileceğini, hattâ kendi kırallığının mukadderatının buna bağlı olduğunu söylüyordu. Buraya sahip olmak için girişilen müsabakanın, birinci safhasını, Ferdinand'ın kıt'aları, Budin surları altına evvelâ vâsıl olmak ve şehri kuşatmak suretiyle kazandılar. Roggendorf onbir sene sonra ikinci defa teşebbüsünü yapıyordu. İşte Tuna havzası siyasetinin yeni ve mühim bir merhalesi bu suretle başlamış oldu, neticesi de 1541 ve 1543 seferleri ile kat'i şekilde taayyün etti.

Bu esnada bu siyasetin Akdeniz meselesi ve hattâ Avrupa hâdiseleri ile yeni ihtilâtlar ve münasebetler kazandığı görülmektedir. Şöyle ki, pâdişâh, 1541 seferine - ki tarihlerimize de İstabur seferi denilir - çıkarken Sofya'dan Barbaros Hayreddineç emir göndererek Cezayir'e yardım gönderilmesini ve o havalideki tecavüzü karşılamasını bildirmişti. Filhakika, İmparator Ekim 1541'de Cezayir sahillerine bir ihraç yapmış, fakat, neticede ağır bir mağlûbiyete uğramıştı. Bu hareketin sebebini Kâtib Çelebi, Şarl Kent'in Ferdinand'a yardım ve Osmanlı memleketi sahillerini garet için Venedik sahiline gelmiş iken fakat, Barbaros deryaya çıktığını işiterek-ve geriye dönmeği de gururuna yediremiyerek, Cezayir'de Barbaros'a vekâlet eden Hadım Hasan Ağa'nın İspanya sahillerine yaptığı akınların intikamını almak üzere, buraya taarruza karar vermesinde gösterir. Cezayir'in Barbaros tarafından fevkalâde tahkim edilmiş olması ve aynı zamanda mevsimin de müsait olmaması gibi birtakım mahzurlardan dolayı Papa ile Amiral Doria'nın imparatoru bu sırada böyle bir sefer icrasından sarf-ı nazar ettirmek için çok uğraştıkları, fakat tavsiyelerini dinletemedikleri yolunda bazı rivayetler varsa da Şarl Kent'in ' Osmanlı devletine karşı karada doğrudan doğruya mücadeleye cüret edememiş olmasını kabul etmek daha doğru olsa gerektir.

Bu hâdisenin bir neticesi de şu oldu: 1528'de Fontainebleau ittifakı ile Zapolyai'yi destekleyen Fransa Kiralı, Akdeniz meselelerine daha fazla ehemmiyet vermesi sebebiyle, onu kısmen kendi haline terketmiş ve Bâb-ı Âli'ye gönderdiği elçi Rinçon ve onun halefleri vasıtasiyle Osmanlı pâdişâhı ile ekseriya sade kendi menfaatleri icaplarına göre anlaşmalar yapmaya gayret göstermişti. İmparatorla münasebetlerinde daima müteredd it bir siyaset takip eden Fransa kiralı Cezayir hadisesi akebinde kapiten Rinçon'u tekrar pâdişâhın nezdine göndererek İmparatora karşı tecavüzi bir ittifak yapılması hususunu temin etmek istemişti. Şüphesiz ki, bunda, Şarl Kent'in kendisine evvelce Milano ve Flandr meselelerinde yaptığı vaidi yerine getirmemesinin büyük rolü vardı. İmparator, bu defa Rinçon'un Bâb-ı Âli nezdinde, diğer Fransız elçisi Frégse'nin de Venedikle üçlü bir ittifak yapmasının ve bunun gerek kardeşine karşı Tuna havzasında açılan harpte gerek Akdeniz siyasetinde aleyhinde büyük tahavvüller husule getirmesinden endişelenerek Milano valisi Marki Du Guast'e bu elçileri tevkif ve ellerindeki vesaiki müsadere etmesini bildirdi ki, Po vadisinde Rinçon ve arkadaşının katli bu suretle vuku buldu. Mamafih onun Osmanlı devleti nezdindeki halefi Kapiten Polin de aynı tenbihatla Türk Başkentine muvasalât etti ve meşhur Osmanlı-Fransız müşterek deniz harekâtının plânları bu sırada yapıldı.

Budin'in bir Türk eyâleti oluşu Ferdinand'ı teessüre düşürmüş ve Avrupa efkâr-ı umûmiyesini kendi dâvası lehinde harekete getirmek için teşebbüslere girişmişti. Bu maksatla Almanya'ya gittiğinde, Saksonya elektörünün etrafında imparatora karşı birleşen protestanlardan yardım

vaidi aldı. Steyer'de toplanan diyet meclisinde Fransa ve Venedik hariç, hemen bütün Avrupa memleketleri bulunuyurdu. Brandenburg margrafı Joachim kumandasında ehemmiyetli bir Alman zırhlı askerini yardımcı kuvvet olarak alan Ferdinand, 1542'de bunları Peşte'yi muhasaraya gönderdi. Bir taraftan da elçi Tranquillus İstanbul'da müzakerelerde bulunuyordu. Avrupa'daki bu diplomatik faaliyetlerden ve Osmanlı devleti aleyhinde yapılan hazırlıklardan Kapiten Polin Bâb-ı Âli'yi muntazaman haberdar ediyordu. Fakat efendisinin, arada temin etmek istediği sıkı ittifak bağları çerçevesinde hareket ederek İmparator aleyhinde ekseriya işbirliği yaptığı Alman prensiplerini kazanıp kazanmadığı hakkında malûmat verdiği serahatle bilinmemektedir. Gerçi, Peçevi'ye göre "Frençe kiralının vaki hâli pâdişâha ilâm eyledüğü Nemçe'nün bazı dostluk mülâhaza ettiğü kibarını..bu hamiyet ve imdattan men'-i sadedinde olduğu" malûmdu. Diğer bazı Avrupa tarihçileri de, devrin meşhur sergeerdelerinden Carlo Zanetti kumandasındaki İtalyanların Budin harplerinde mağlûbiyetlerinden sonra Almanların hareketsiz kaldıklarını ve Macarların da, kendilerini müttefiklerinin nazarında şüpheli kılan bir şekilde, Türk ümerası ile anlaşma temayülü gösterdiklerini bildirirler ki, bu hareketlerin Fransuva'nın tesiriyle vuku bulduğu düşünülebilir. Ancak, Kanunî'nin kapiten Polin'le gönderdiği mektupta (evâili-Zilkade 949 -Şubat 1543 Bibliothèqve National'deki aslı) öğreniyoruz ki, Osmanlı pâdişâhı, müttefikine tam bir güven beslememekte, onu ittifakta tutabilmek için ciddî tavsiyelerde bulunmayı lüzumlu görmektedir. Cezayir Beylerbeyi Hayreddin Paşa'nın (Barbaros) müttefik donanmasına serdar tâyin edildiğini ve onunla yekdil ve yekcihet olup hüsn-i ittifak ve itimad üzere donanmalar derya yüzünden yürüyüp sen dahi kara canibinden düşmanın üzerine muhkem hücum idesinüz" diye bildirdiği mektubunda şu noktayı belirtmektedir: "Ama bu esnada Rim Papa canibinden size haber gelüb cümlemiz bir din üzre yüz mabeyinlerinde bu veçhile fitne ve fesada bâis olmak münasib değildir deyü sulh eylemek yüzünden veya âher bahane ile maslahatınızı avkettirmek isterlerse hud'alarından ihtiraz olunub olmaya ki fırsat elvermiş iken gaflet ile sizi avk ve te'hir eyliyeler anların nasihetlerine itimad etmek caiz değildir maslahatınızda gayet ile mucid olub... Kıral-ı mezbur kendüsü ele girmezse dahi ma'mure-i memleket ve vilâyetini bir veçhile harab ve yebab oluna ki nice zamanlar imaret ve âbâdan olmağa kabiliyet kalmayub kendüsüne ve asker-i hezimet-isrine kemaliyle acz ü fütur müstevli olub nice yıllar tedarik-i ahvaline kudret ve mecali kalmayub mütehayyit ve sergerdân ola."Aynı zamanda kendisine İspanya Kiralı tarafından mektup ve elçi geldiğini ve sulh rica ettiğim fakat "anların ümniyeleri ate-be-i ulyamızda makbul olmayub kavillerine itimad olunmadı şöyle ki sizin canibinizden dahi ol yüzden adamı veya mektubu gelüb bir tarikle sulh ve selâh etmek dilersiz dahi kat'a yüz vermeyüb sözlerine amel etmeyesüz ki eski düşmanımızdır... kimsenün tahriki ile maslahatınızda sustluk" etmeme-

sini tavsiye etmişti. Bilindiği gibi Barbaros'un donanması Nis'i muhasara etti ise de bundan bir netice elde edilemedi. Ancak kışı Tulon'da geçiren Osmanlı donanması Akdeniz'de Osmanlı-Fransız işbirliğini temsil ediyor, İspanyol kuvvetlerinin İtalya'ya geçmesine mâni oluyordu. Bu sırada ise Türk ordusu Estergon seferini yapmış (1543) ve Tuna havzasındaki Osmanlı hâkimiyetini, bir buçuk asır sürecek olan, emniyet altına almak esbabını hazırlamıştı.

XVI. asır ortalarında Osmanlı devletinin Tuna havzası ve Akdeniz siyasetleri arasındaki alâka ve irtibatı en iyi karakterize eden bu hâdise ve bu kara ve deniz harekâtı Kanunî Sultan Süleyman'a şan ve şeref kazandırdığı derecede müttefiki Fransa'yada menfaat sağlamıştır. Fransız orduları Cerisoles'de muzaffer olmuşlardı (1544) fakat İmparatorun Paris'i tehdit etmesi karşısında Fransa ertesi sene hasmı ile anlaştı ve hattâ, Osmanlı pâdişâhının daha evvelden sezdiği gibi, bu muahedede Türklere karşı harp etmek için bir maddeyi kabul etti. Mamafih buna riayet etmemek kararında olduğunu ve pâdişâha dost kalmak istediğini söylüyordu. Polin beraberinde Jerome Maurant olduğu halde bu misyonu ifa etmekte idi (1544). Onun bu iki yüzlü siyasetine öyle bir an geldi ki imparator da iltihak etti. Çünki, Ferdinand, Macar tahtında sahip olduğu yerlere tasarruf edebilmek için, kardeşinden Fransa kiralının Bâb-ı âli nezdinde kendi lehinde tavassut etmesini rica ediyordu. O sırada, Fransa elçisi 1544'de İstanbul'dan ayrılan Polin'in halefi Montluc idi. Bunun kiyaseti sayesinde Bâb-ı âli imparatorla evvelâ bir mütareke akdetti (1545)- Şarl Kent bu mütarekenin kendisine temin ettiği avantajlardan faydalanmakta gecikmedi ve Fransa kiralı aleyhinde İstanbul'da elçileri vasıtasile faaliyet sarfetmeğe başladı. Halbuki, Fransuva, Avusturya hanedanına karşı yeniden harp yapmak istiyor ve bu hususta eski müttefikinin yardımını rica ediyordu. Pâdişâh 1547 senesi başında onu temin etti ve bir mektupla bildirdi ki "Aramızda mevcut dostluk ve ittifakı biz mazide olduğu gibi hiç sarsmadan muhafaza ediyoruz" (Testa, I, s. 39). Fransuva, bu defa d'Aramon'u elçi olarak İstanbul'a yollamaya karar vermişti. Bu kararı tamamlamak üzere de Alman prenslerini imparatora mukavemetlerini arttırmaları için onların nezdine ajanlar gönderiyordu. Her tarafta, Osmanlı pâdişâhının, yeniden, büyük bir ordunun başında olarak Ferdinand'ın memleketlerini istilâ edeceği ve Türk donanmasının da İtalya sahilleri ile Afrika arasındaki münasebatı kesmek için bir taarruz icra edeceği yolunda bir haber dolaşıyordu. Yâni dört sene evvelki gibi Osmanlı devletini aynı zamanda Tuna havzası ve Akdeniz meselelerini birden eline alacağı ümit ediliyordu. Halbuki pâdişâh ve vezirler Avusturya'ya karşı düşmanca hareketi bu sırada hâl ve vaziyete uygun görmüyorlar, İran'a karşı bir harp için âdeta angaje olmuş görünüyorlardı. Bu sebeple imparatorla ihtilâf mevzularını izale etmek ve çarpışmak ihtimâllerini uzaklaştırmak istedikleri şüphesizdir. Bu sıradaki Muhlberg zaferi - ki 24 Nisan 1547'de protestanların şefi Jean Frederic von Sax'ya karşı Şarl

Kent tarafından kazanılmıştı - ve Weltvick'in mahareti, açılmış olan müzakerelerde muvaffakiyeti temin edeceğe benziyordu. Vezirler, akdedilecek sulhe daha sağlam bir zemin tesis etmek için imparatorluk ve Avusturya elçilerine, pâdişâhın, bu ahidnâmeye Fransuva'nın da ithâl edilmesini istediğini bildirdiler. Öte yandan Fransa kiralı, müzakerelerden haberdar olmuş ve hususî adamlarından Codignac'ı acele olarak ve bir şifreli mektupla Edirne'ye göndermiş, elçi d'Aramon'un muvasalatına kadar imparatorla muahede akdinin tehirini istemişti. Nihayet d'Aramon kalabalık bir sefaret hey'eti ile İstanbul'a vasıl oldu (Nisan 1547 nihayetleri). Bu sırada Fransuva'nın ölümü vaziyeti büsbütün güçleştirdi. Fransa kiralının ölümü hariçteki bütün temsilcileri tereddüde düşürmüştü. Hepsi de giriştikleri müzakereleri durdurdular. Bu arada d'Aramon da yeni kıraldan emir ve talimat alıncaya kadar bekledi. Bulunduğu vaziyet içinde Bâb-1 âli nezdinde hiçbir teşebbüste bulunmak imkânına sahip olmadı. Babasının müterreddit siyasetine vâris olan II. Hanri nihayet elçiyi keyfiyetten haberdar etmek için hanedan âzasından Baron de Fumel'i gönderdi ve kendisinin de, babasının şarkta takip ettiği - fakat hiçbir zaman Garp siyasetiyle te'lif etmeğe muvaffak olmadığı - siyasete devam edeceği hakkında elçiye teminat verdi. Fakat artık geç kalmıştı. Divân-ı hümâyun, belki de Fransa'nın zikzaklı siyasetinin tabiî bir neticesi olarak, Tuna havzasında bir müddet için sulh ve istikrarı te'sis etmek ve Akdeniz'deki vaziyeti de büyük Barbaros'un haleflerine bırakmak arzusu ile, Avusturya ve imparatorlukla muahedeye karar verdi. Bu arada d'Aramon cazip tekliflerle Bâb-ı âli'yi oyalama yolunda devam etti. Weltvik'in söylediğine göre, pâdişâhtan, Macaristan'ın geri kalan kısımlarını istilâ etmesini ve Osmanlı donanmasını tekrar Afrika sahillerine göndermesini istedi. Fakat Bâb-ı âli Fransa'nın şimdiye kadar olan hatt-ı harekâtından memnun görünmüyordu. Bu hoşnutsuzluğu vüzerâdan İbrahim Paşa (Hadım) bir divân-ı hümâyun toplantısını müteakip Fransız elçisine şöyle bildirmişti: "... Siz Fransalu dostlarımuz ise Devlet-i Aliyye bir tehlike ve iztiraba duçar oldukça dâima tegafül ve tesamüh ve milletiniz bir ceng-i muhataraya giriftar olur ise izhar-ı kemâl-i teyakkuz ve taleb-i iânetde tâel ve ibram ederek vakten mine'l-evkat muâvenet-i lâyıka ile Devlet-i Aliyye'ye mededres olmayub heman sâde vaadler ve bîfaide sefaretler ile dostluk izhar edegelürsüz Almanya İmparatoru ve İspanya kiralı olan Kar--s Devlet-i Aliyyem aleyhine memalik-i garbiyenin bilcümle asâkirini Avusturya ve Macaristan'a celb ve cem' ve cezire-i Mora bilâdı üzerine ve Tunus muhasarasına sevk ve taslit etmişken müşterek olan düşmanımızın işgaline müteallik kangi eser-i muhabbet ve iânetiniz zuhur etti... İtalya'ya geçmek ve size iânet ve hizmet etmek memuriyeti ile seraskerimiz Avlonya'ya dek kat'-ı mesafe ve sevk-i asâkir-i islâmiye etmişiken İtalya sevâhilinde asâkirimize muîn olacak tarafdarlardan ve tefahürâne vaid ve haber verdüğünüz dostlardan hiç birisi görünmedi ve tarafınızdan dahi yek-demde bilittifak İtalya'ya lielü'lişgal tâyin-i asker itmek

mukteza-yı şurût-ı dostîden iken sizlerden bir hareket rû nüma olmayub şöyle ki bizler her nekadar mukaddemen ve muâhheren re'yü tedbirinizden ve iânet ve himmetinizden müstağni olduk ise de sizler ne bize ve ne de kendinize yarayacak tavırda bulunub dâima eylük ve dostluk etmek fırsatını fevt edegeldiniz.." Cevdet Tarihi'nin de kaydettiği (I.s.349 v.d.) tarihsiz bu vesikayı sadrâzam İbrahim Paşa'ya izafe edenler bulunursa da içinde Avlonya seferinden bahsedilmesi, bunun daha muahharen ve belki de d'Aramon'a karşı vezirlerden Hadım İbrahim Paşa tarafından bu sırada söylenmiş olması ihtimalini daha kuvvetli göztermektedir. D'Aramon'u bu teşviklerinde destekleyen biri daha vardı. Daha evvel Osmanlı payitahtına sığınmış olan Christophe von Rogendorf - ki vaktiyle Budin'i muhasara eden Gauillaum von Rogendorf'un oğlu ve İmparatör'un hassa alayı kumandanı idi - de pâdişâhı eski efendisine karşı harbe teşvik etmekte idi. Şatolarını ve malikânelerini pâdişâha tahsis edeceğini, dostlarını ve taraftarlarını Habsburglar aleyhine harekete getireceğini, Türklerin Viyana'nın sahibi olması için çalışacağını vadediyordu. D'Aramon ile birlikte hareket ettiler. Fakat bu gayret bir semere vermedi ve 19 Haziran 1547'de Habsburglarla anlaşma imza edildi.

İmparatoru ve kardeşini senelik vergiye bağlayan ve aynı zamanda Fransa kiralı ile Venediği de hükümlerine idhâl eden bu beş senelik müsalehanın - ki Baron Testa mütareke olarak bildirir - devamlı olmıyacağını d'Aramon iddia ettiği zaman, Vezir-i âzam Rüstern Paşa, bunu fiilen tekzib etmenin kendilerine ait olacağını, söylemiş, Osmanlı devletinin Tuna havzasında ve Akdeniz'de sulh ve sükûn istediğini, bu siyaseti muahede mer'i olduğu müddetçe devam ettireceğini îma etmişti..

Barbaros'un vefatı ile kapudan-ı deryalığa getirilen Sokullu Mehmed Paşa devrinde, devlet şark meseleleriyle fazlaca meşgul olduğu için, gerek Tuna havzası gerek Akdeniz sahasında sükûnet ve bu siyasette bir istikrar vardır. Fakat, 1550 tarihinden itibaren Erdel meselelerinin tahavvül geçirdiği sırada Akdeniz'de de faaliyetin arttığı, Habsburgların hem Avusturya hem İspanya kollarına karşı mücadeleye girişildiği görülmektedir. Zaten Barbaros'un mânevi halefi olan Turgud da Berberistan kıt'asının ehl-i salibden istihlâsı plânları ile meşgul, Tunus ile Trablus'u İspanyolların elinden almak ümid ve arzusunda idi. Beri tarafta ise Frater György-'in yâni Transilvanya işlerinde Kıraliçe İzabella'nın başmüşaviri olan Martinuzzi'nin Erdel'i, bâzı ta'vizler mukabilinde Ferdinand'a teslim etmek hususunda gizlice anlaşması ve bunun Bâb-ı âli tarafından öğrenilmesi üzerine, Tuna havzasında harekâta yeniden girişilip, evvelâ Rumeli Beylerbeyi Sokullu Mehmed Paşa kumandasında, sonra (1552) Vezir-i sâni Ahmed Paşa (Kara) idaresinde seferler açılırken öte taraftan, yeni kapudan-ı derya Sinan Paşa (Rüstern Paşa'nın kardeşi) ve Turgud Reis'in gönüllü korsan filosu ile donanmay-ı hümâyunu Ege denizinde buluşuyor ve Trablusu birlikte fethediyorlardı. Filhakika pâdişâh, Janos

Zsigmond'un Erdel krallığından Habsburg Ferdinand lehine feragat edip etmediği meselesini tahkik etmiş, Ağustos 1551'de Fransa kiralına gönderdiği bir nâme-i hümâyunda bu mesele hakkında bildirdiklerini yazmasını istemişti (Karacson). Diğer taraftan, II. Hanri de bu sırada, İmparatorun Almanya'da Smalkalde ittifakına mensup protestan prenslerle mücadelesinin yeni arzettiği vaziyet karşısında, onlarla Alman hürriyetinin müdafaası maksadiyle bir anlaşma yapmış ve Şarl Kent'e yeniden taarruz etmişti. Aynı zamanda d'Aramon vasıtasiyle pâdişâhı, 1547 anlaşmasını bozarak taarruza geçmesi için teşvik ve tahrik ediyordu ki, Erdel meselesi de yukarıda söylediğimiz gibi, bu isteği kolaylaştıracak bir durumda idi. Bu münasebetle, Ferdinand'ın, Erdel'deki vaziyet hakkında kendilerinin sorumlu olmadığını temin eden ve Bâb-ı âli ile dostluk ve iyi komşuluk münasebetlerim devam ettirmek istediklerini bildiren Rüstern Paşa'ya bir mektubunu zikretmek yerinde olur. Arşivlerimizden birinde bulunup da şu sırada tarafımızdan neşredilmek üzere olan bu vesika - ki Ferdinand'ın mektubunun türkçe tecümesidir - öyle zannediyorum ki Haziran 1551'de yazılmıştır. Ferdinand burada diyor ki "Pâdişâh hazretlerinin dostluğu ahd üzere var mıdır yok mudur... dostluk içinde kalaydık ve yüce âsıtaneye ahd olan kerimi sâlbe-sal göndereydik bu hususta ötürü Erdel vilâyetin alub kabz eylemedük illâ eylükle memleket ayanının ve kıraliçenin izniyle ve ittifakiyle alduk kabz eyledük ve bu adla aldık ki kıraliçe ve oğlunu ettikleri inkiyad mukabelesinde dostluğa lâyık olan veçh üzere riayetler eyledük bu hususu gayri niyetleeylemedik ve sh zin pâdişâhınıza Erdel vilâyeti için anlar ne ki verirler idise biz dahi sâilbe-sâl anlar verdiğin verirdik yüce hazretle mabeynimizde olan dostluk terakkisiçün dahi artuk da verirdük... geçen maceraları şimdi koyub dostluğumuz tazelenmek içün hıristiyanların imparatoru benim efendim ve sevgilü kardeşim ile böyle lâyık gördük ki onun nâmesinden dahi malûm olur hazretinize temenna iderüz ki aramıza girmeye lutfedüb inayetinüz ve muavenetinüz diriğ etmeyüb azim maslahatı uhdenize alub aramıza girüb yüce dergâha elçimüz varmağiçün emnü âmân hükmü inayet oluna... Elçimüz anda gönderildükde muradımız ne ise bitinciyedek ki iki cânibden askerimiz dernekden ve sefer etmekten durup yakup yakmaktan te'hir olunup ki Allahm fazlıyle evelkinden dostluğumuz dahi pek mukarrer ola inşaallah eğer devletlû padişahın bu hususa rızaları olursa ki aramızda sulh ve selâh ola her cânibden azim dostluğumuz ola ve emn ve âmân ola ve çok kanlar dökülmek men' oluna" mektubun nihayetinde "Eğer muavenetiniz vâki olursa azîm pişkeşler irsal" edildiğieceğini de ilâve etmeği unutmayan Ferdinand'ın burada zikrettiği "her cânibden" sözü ile ve imparatoru da bahismevzuu etmesi sebebi ile, Macaristan'da ve Akdeniz'de her yerde muhasamata son vermeği arzu ve talep ettiği görülmektedir. Filvaki, Sinan Paşa, Şarl Kent'in muhafazasını kendilerine tevdi ettiği şövalyelere, asıl ana vatanlarında bir darbe indirmek istiyen Turgud'un tavsiyesi üzerine, Malta'ya bir ta-

arruz icra etmiş, sonra Trablus'un fethine geçmişti. Bu sıradaki (1551) Osmanlı deniz ve kara harekâtı plânları d'Aramon tarafından II. Hanriye izah edilip de ittifak icablarına göre bu elçinin yeni talimatı ile avdeti esnasında Malta'ya uğraması ve şövalyelerin üstad-ı âzami Gaspard de Willier d'Auvergne ile görüşmesi, Fransa'nın Akdeniz siyasetinde müttefiklerine tam bir itimadla bağlanmadığını, onun menfaatlerini başka bir zaviyeden mütalâa ettiğini gösterecek yeni bir delil ortaya koyuyor. Çünki üstad-ı âzam kendisine, Trablus'a giderek Türk amirallerini, Turgud'u ve Sinan Paşa'yı muhasarayı kaldırmaya ikna etmesini, hıristiyanlık müşterek dâvası uğruna, tavsiye ve telkin edince d'Aramon derhal donanmay-ı hümâyuna gitmiş ve bu hususda teşebbüse girişmişti. Ancak, Osmanlı bahriyesinin tecrübeli amirali, Fransız elçisini kaleyi ellerine geçirinceye kadar oyalamaya ve kendilerinden evvel İstanbul'a giderek, Kanunî'den evvelki karara aykırı bir hüküm ve ferman getirmesine imkân vermemeğe muvaffak oldular. Müteakip senelerde ise: Fransa'nın arzusu ile, Akdeniz'de müşterek harekâta iştirak edildi: Ahmed Paşa'nın Tamşvar ve Hatvan'ı zabtı ile Eğri'yi muhasara ettiği sene (1552), Turgud Reis de 45 kadırgadan mürekkep bir donanma ile batı İtalya sahillerinde Manfredoania kalesi şimalinde Pestice'yi zabtediyor, 7,000 islâm esirini tahliye ettiği gibi bir çok ganâim ele geçiriyordu. Fransa ile müştereken ve Habsburglar'a karşı Akdeniz'de bu harekâtın yapıldığı esnada pâdişâh Fransa kiralının müttefiklerine gönderdiği bir mektubta (10 Mayıs 1552) Frence kiralı ile dostlukta bulunan Nemçe beylerine-ki her hâlde Moric von Sax ile Brandenburg elektörü Albert başta gelmektedir - Şarl Kent ve Feridinand'a karşı mücadelelerinde onları enerjik bulunmaya ve mukavemete teşvik etmekte idi (Karacson İmre, Török - Magyar Okleveltar s. 33 (dördüncü vesika). 1553 ve müteakip senelerde Macaristan'daki askerî ve siyasi faaliyet biraz şiddetini kaybetmişse de Akdeniz'de Fransa ile müşterek hareket bütün hızı ile devam etmektedir. Fransız elçisinin vâki ricası üzerine Karlıeli sancak beyi Turgud Reis, yedi kadırga ile Fransızdonanmasına imdada gönderilmişti. D'Aramon Türkiye'ye dönünce, bu yardım sayesinde İspanyollar'a karşı kazanılan muvaffakiyeti zikretmiş, müşterek düşmandan alınan bâzı kalelerin Fransa'ya rabtedildiğini söylemişti. Bilindiği gibi, 961'de Sinan Paşa ölmüş yerine Piyale Paşa geçmişti. Fakat Osmanlı bahriyesi, fiilen Akdeniz'in kurdu mesabesinde olan Turgud'un elinde gibidir. Feridun Bey Münşeat'ından nakledilen nâmelerden birisi (s. 494 v.d.) pâdişâhın Fransa kıralına Turgud'a yine yardım hususunda emir verildiğini anlatmaktadır ki, bu nâme Haleb'den gönderildiğine göre, 1554 senesi İlkbaharı tarihinde olmak lâzım gelir. Yine bu nâmeden anlaşıldığına göre, Osmanlı devleti Akdeniz siyaseti ile Tuna havzası siyasetini bir arada mütalâa etmekte ve Macaristan meselelerinde - ki bu mesele Erdel ihtilâfının devamı demektir - yeni tedbirler almakta ve Budin Beylerbeyi, sabıka vezâret yapan, Mehmed Paşayı (Sofu, Hacı lâkapları ile meşhurdur) bu cihetteki harekâta serdar tâyin ey-

lemekte idi. II. Hanri, Kanunî'nin bu mektubundan dolayı çok memnun kalmış ve Turgud Reis ile birlikte harekâta memur Fransız donanma kumandanı Baron de la Garde'ye bir talimat göndermiştir ki, vaktiyle Nis seferinde olduğu gibi, Osmanlı donanmasının bütün ihtiyaçlarının karşılanması bunda emrediliyordu. (Bu talimat Gharrière'in ikinci cildinde mevcuttur). Daha sonra pâdişâh Tercan'dan, yeni kapudan-ı deryaya gönderdiği fermanda (Tuhfetü'l-Kibar'da mevcuttur 1555 Mart- 962 Rebiülâhır) 60 gemiyi deryaya emreder ki, münasib bir mahalde Fransız donanması ile birleşilmesini ve bütün işlerde derya umuruna vâkıf Turgud Reis ile müşavere olunmasını bildirmiştir. Bu vesika donanmanın hakikî âmirinin bu tecrübeli denizci olacağını, Piyale Paşa'yı âdeta Turgud'un vesayeti altında harekete mecbur tuttuğunu anlatmaktadır. Bu karar da ayrı bir nâme-i hümâyunla Fransa kiralına bildirilmiştir (Feridun Bey Münşeatı, s. 496 v.d.) bunda padişah demektedir ki, her sene donanma göndermek müşkülâttan hâli değildir. Bu defa sizin donanmanız da müheyya bulunarak derya mevsimi geçmeden iş görülmeğe gayret edilmelidir. Filhakika, d'Aramon'un halefi Codignac İstanbul'dan 20 Mayıs 1555'de kirala gönderdiği mektubunda bu filonun hareket üzere bulunduğunu, kendisinin de beraberce bulunacağını bildirmiş ve daha bâzı tafsilât vermişti. Gerek pâdişâhın gerek Fransız elçisinin mektuplarını aldıktan sonra aynı senenin Temmuz başında pâdişâha cevap veren (Charrière II) II Henri, Osmanlı donanmasının Preveze'ye vâsıl olduğu zaman orada kendisini beş Fransız gemisinin beklemekte olacağını, Fransız amirali ile müşterek düşmanın zararına neler yapılabileceğine karar verileceğini bildirdikten sonra son vukuu bulan hâdiseler hakkında malûmat veriyor, bu meyanda, İspanya kiralının murahhasları ile kendilerininki arasında sulh akdi hususunda mükâlemeler ceryan ettiğini, fakat bunun neticesiz kaldığını çünkü müşterek düşmanın şu sırada çok sıkışık bir vaziyette bulunduğunu, imparatorluk kuv-'vetlerinin İtalya'da olduğu gibi diğer yerlerde de zayıf ve dağınık bir hâlde bulunup yerlerinden kımıldamak istemediklerini yazıyordu. Bundan başka Valencia, Milano'daki askerî vaziyetlerden bahsediyor, Fransız kuvvetlerinin Piyemonte'de ve Montferrat hudutlarında Mareşal de Brissac idaresinde tutulduğunu orada İspanyol ve Almanlara karşı bir zafer kazanıldığını bildiriyor ve daha sonra şöyle devam ediyordu: Aramızdaki tam ve samimî dostluk, iyi anlayış icabı olarak size açıkça bildirmeğe mecburum ki, bu sene karada ve denizde müştereken icrasını kararlaştırdığımız sert ve şiddetli harbi devam ettirirken düşmanımızın her tarafta maruz kaldığı güçlükleri hatırlamalıyız. Zira İtalya, Napoli, Sicilya, İspanya, Flandr ve Macaristan'da imparatorluk asker ve idarelerinden gönderilip de bizimkilerin ellerine geçen mektuplardan sonsuz şikâyetler, Parasızlık, her yerde halkın isyana müheyya olduğu, harp devam ettirmenin müşkilâtından bahsedildiği yazılmakta ve müşterek düşmanı daimî bir tehdit altında tutup muvasalalarının kesilmesi iki devlet orduları tarafından ka-

rada mühim teşebbüs ve hareketlere girişilmesi lâzım geldiği bildirilmekte idi. Bununla beraber diyor-II. Hanri - şu sırada İstanbul'a avdetle istirahat halinde bulunan zât-ı şahaneniz herhalde Ferdinand'ın elçileri tarafından sahte ve c'â'li teklifler karşısında kalabileceklerdir. Ancak iki şeyden emin olabilirsiniz ki, ordunuz harekete ve donanmanız bizimkilerle beraber gelecek seneye kadar denizde kaldıkça İspanya kiralı şimdiye kadar temin edegeldiği (Napoli, Sicilya ve diğer yerlerden) yardımlardan mahrum kalacaktır. Ferdinand'a gelince, kardeşinin bu kadar sıkışık bir vaziyette olduğunu görerek sizi fi'lî müdahalelerden men'etmek isteyecektir. Halbuki zat-ı şahaneniz onu şimdi cezalandırabilirsiniz. O, kendini, herhalde sizin ayaklarınız altına atacak ve emrettiğiniz her şeye itaat ve bunları kabul edecektir."

İşte, Amasya'da Busbek ile diğer imparatorluk elçilerinin bulunduğu ve Macaristan'da da Budin Beylerbeyi Toygun Paşa'nın kumandasında Ferdinand'a karşı harekâta devam edildiği, Tuna havzasında Habsburglar ile Kıraliçe İzabella ve Başmüşaviri Petrovic'in vaziyeti ayrı zaviyeden mütalâa ederek, Osmanlı devleti nezdinde zıd istikametlerde faaliyetlerde bulunduğu sırada, Akdeniz'de Osmanlı-Fransiz müttefik donanması Elbe'ye,' Korsika'ya taarruz ediyor, Calvi'nin zabtına teşebbüs olunuyor. Fakat Kâtib Çelebi'nin ifadesi ile: "Donanma askeri Fransa halkı ile çok anlaşmayub imtizaç müyesser olmayunca vakti ile dönülüb rûz-ı Kasım-'da" İstanbul'a döndü bu defa da mütteffikler arasında tam bir ahenk kurulmamıştı. Bu sırada Cezayir Beylerbeyi Salih Paşa'nın da o havalide bâzı teşebbüs ve harekâtı vardır ki, bu da, Osmanlı devletinin Akdeniz siyaseti cümlesindendir, ve Fransa Kiralına gönderilen mektuplarda bundan bahsedildiği görülmektedir. Ertesi sene, bilindiği gibi, imparator Almanyadaki buhranın ve Akdeniz'deki vazıyetin kendine uyandırdığı fütur üzerine ve Avgusburg müsalahâsının (3 Ekim 1555) akabinde saltanattan feragate karar vermiş ve imparatorluğu kardeşi ile oğlu arasında taksim etmiş (16 Ocak 1556) bir müddet sonra da II. Hanri ile Vaucelles mütarekesini akde muvaffak olmuştu (5 Şubat 1556) Fakat bu mütarekenin Fransa'nın iki müttefikini de memnun etmediği bazılarınca iddia edilir. Charriere'e göre, pâdişâh şahsen mümessilinin bulunmadığı bir anlaşmayı tek taraflı olarak yaptığı ve harp ağırlığının tamamen kendi üzerine yüklendiği için sefiri muaheze etmiştir, hattâ bu elçinin hükümdarına yazdığına göre Bâb-ı âli Fransa'yı bu mütarekeyi bozmağa davet etmiştir. Buna mukabil Fransa kiralı 13 Kasım 1556 tarihinde Bâb-ı âli nezdindeki elçisi de la Vigne'e gönderdiği talimatta, bu hareketindeki sâikleri bildiriyor ve imparatorun saltanattan feragatini mümkün kılmak ve kolaylaştırmak için bunu kabul ettiğini bir mazeret olarak ileri sürüyordu. Mamafih, bu malûmat, Feridun Bey Münşeatında "Frençe pâdişâhına irsal buyrulan nâmeler" arasında bir tanesi ile mutabık değildir. Çünkü burda Fransa'nın düşmanları ile yaptığı ve kendi menfaatini sağladığı bu "barışıklık" Osmanlı devletince "gayet ile re'y-i sevab ve makul tedarik ki-

lınmış" olduğunu, yâni Fransa'nın hareketi kabul edildiğini anlatmaktadır, (s. 502) hattâ onların "vire" sine mugayir bir iş edilmemesi için o semtlerde olan alâkadarlara emir gönderilmişti.

Ancak, yine malûm olduğu üzere, Vaucelles muahedesi Fransa'nın diğer müttefiki Papa IV.Pol'ün siyaseti sebebiyle çok geçmeden bozuldu ve Fransa kiralı yine müşterek hareket için de la Vigne vasıtası ile teşebbüs ve faaliyetlerine yeniden devam etti. Piyale Paşa'nın 1558'deki Mayorka adasına taarruzu, bu teşebbüslerin bir neticesi olarak telâkki edilmektedir. (Saint-Priest, Memoires sur l'Anbassede de France en Turquie, eserinde bunu tebarüz ettirir). Fransa ile İmparatorluk arasındaki bu muhasemat Cateau-Cambrésie muahedesine kadar devam eder. Fakat II. Hanri bu muahedeye (1559) müttefiki Osmanlılar'ı idhâl ettirmez. Buna rağmen Kanunî asil bir hareketle, de la Vigne'e der ki- bunu Busbek ifade etmektedir "Efendine yazasın ki eski dostların düşman olması çok güçtür. Eski düşmanlarında sadık dost olmayacakları o kadar bedihidir". Saint - Priest, Osmanlı pâdişâhının bu sözlerini müttefikinin dostluğunu o kadar suistimâl eden Fransa kiralına mukabil, dürüst bir karekter eseri olarak tavsif eder.

Bu esnada Osmanlı devleti mühim bir dahilî meselenin buhranları içinde idi: Şehzade Selim ve Bâyezid mücadelesi. Erdel ve Macaristan'da mahallî ümera siyasi ve askerî tedbirlerle, devletin menfaatlerini müdafaaya uğraşıyorlardı. Burada hudut hâdiseleri eksik olmamakla beraber, İmparator Ferdinand da sulhu elçileri Busbek, Verantius vasıtasıyle temine çalışıyordu. Rüstem Paşa'nın ölümüne kadar (1561) kat'î bir itilâftan çekindi. Belki bunda Piyale Paşa'nın Cerbe muzafferiyeti ile Akdeniz'de İspanyollara indirdiği ağır darbenin de dahli vardır. İspanya II. Filip idaresinde tarihinin en satvetli devrini yaşamıya başlamış bulunmakla beraber, Akdeniz siyasetinde Türk iktidarı ve Türk insiyatifi hâlâ hâkim ve muteber görünüyordu.

Semiz Ali Paşa iktidarı ele alınca Tuna havzası siyasetinde olduğu gibi Akdeniz'de de nisbî bir sükûn başlamıştı. O diyordu ki "İhtiyar efendimin sükûna ihtiyacı vardır" zaten Fransa'da, Gateau-Canberésie muahedesinden sonra ve II. Hanri'nin ölümünü takip eden senelerde reform buhranları içinde ve dahilî meselelerle uğraşıyordu. Osmanlı pâdişâhı nezdinde dört sene sadece bir maslahatgüzar bulundurmuştu: Pétremole

Ali Paşa'nın müsait bir tavır takınması, Ferdinand'ın elçisi Busbek'in işini hayli kolaylaştırdı ve nihayet Mart 1562 muahedesi Tuna havzasında sulh ve sükûnu yeniden bir müddet için tesis etti. Buna göre, İmparator Erdel'den kat'î surette feragat ediyor ve kıraliçe İzabella'nın oğlunu Janos Zsigmond'u Erdel kiralı olarak tanıyor ve senede 30,000 düka vergi vermeği de - Macaristan'ın kendine kalan yerleri için - taahhüd ediyordu.

Kanunî devrinin sonlarında, Akdeniz siyaseti ile Tuna havzası meseleleri arasındaki alâka ve irtibatın yeni ve son tecellisini Malta seferi

ile Sigetvar seferinde görmekteyiz. Akdeniz hâkimiyetinin Osmanlılarda kalabilmesini ilk ve en esaslı şartının, şarkî ve garbî Akdeniz arasında mühim bir stratejik mahal olan Malta'nın zabtı ile olabileceğini gören Turgud Reis senelerdenderi bu yolda bir teşebbüs için gayret sarfediyordu. Diğer taraftan aynı surette Macaristan üzerinde hâkimiyetin Tuna havzası siyasetinde emniyet ve istikrarın o zaman için en mühim faktörünün, Zrinyi Miklos elinde bulunan Sigetvar kalesinin ele geçirilmesinde gören serhad ümerâsı, Kanunî'nin son sadrâzamı Sokullu'yu bu hususta iknaa çalışıyordu. Bunlardan birincisi muvaffak olamamış ve neticede Turgud'un ziya'ından sonra ve çok geçmeden Akdeniz siyaseti başarısız bir mecraya girmiş, ikincisi ise daha uzun müddet hâkim ve muvaffak yaşayabilmiştir.